Pedagogisk systemarbeid
Endringsarbeid og organisasjonsutvikling i skolen og i PP-tjenesten

Rolf B. Fasting (redaktør)

Pedagogisk systemarbeid Endringsarbeid og organisasjonsutvikling i skolen og i PP-tjenesten

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2021

ISBN 978-82-02-62807-9
1. utgave, 1. versjon 2021
E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, 978-82-02-56730-9, Cappelen Damm Akademisk 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser.
Uten særskilt avtale med forlaget er enhver eksemplarfremstilling og
tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt
gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslagsdesign: Anna Salander
Sats og ombrekking: Bøk Oslo AS
Elektronisk tilrettelegging: Bøk Oslo AS

www.cda.no
akademisk@cappelendamm.no

Cappelen Damm AS er sertifisert iht. FSC®, PEFC og Miljøfyrtårn.

Forord

Informasjons- og kunnskapssamfunnet utfordrer forståelsen av hvordan læring foregår, og av hva som er god pedagogikk. Samtidig kommer det stadig rapporter og evalueringer som tar for seg nye sider ved skolen og opplæringen. Rapportene og evalueringene gir utvidet innsikt i skolens indre liv og i opplæringens funksjoner og resultater. Det bildet som tegner seg, viser en skole som på mange måter er i endring, men der det på enkelte områder synes å være begrenset bevegelse. I særlig grad gjelder dette hvordan prinsippene om inkludering og tilpasset opplæring håndteres i skolen. Situasjonen tilsier behov for mer gjennomgående og systematiske tilnærminger for at vi skal kunne nærme oss målet om en inkluderende skole.

Med denne vitenskapelige antologien håper vi at lærere, ledere, skoleeiere, PP-rådgivere og forskere retter økt oppmerksomhet mot kompetanse og organisasjonsutvikling for å kunne realisere skolens samfunnsmandat og visjonen om en god og læringsfremmende opplæring for alle elever. Vi ønsker å dele vår forskning, våre erfaringer og perspektiver som grunnlag for lokalt initiert endrings- og organisasjonsutvikling.

Antologien er utviklet gjennom en mental og praktisk reise sammen med kolleger og rådgivere i den pedagogisk-psykologiske tjenesten. Samarbeidet har gjort det mulig å få innblikk i et utvalg praksisnære eksempler på endringsarbeider. Eksemplene synliggjør ulike utfordringer og tilnærminger til arbeidet med å forme en inkluderende opplæring for elever som sliter i møte med skolen. Arbeidet med antologien er støttet av Seksjon for oppdragsadministrasjon, Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier ved OsloMet Oslo Storbyuniversitet.

Jeg ønsker å takke alle som har bidratt til å realisere prosjektet. Først og fremst vil jeg takke de PP-rådgiverne som er medforfattere i antologien. Uten disse bidragene hadde ikke antologien blitt til. En spesiell takk går til medforfatter Paul Robert Sundar som med sitt analytiske blikk har vært en uvurderlig

samarbeidspartner i skriveprosessen. Jeg håper at antologien skaper engasjement og gir inspirasjon til ansatte i skolesektoren og i PP-tjenesten og til forskere som ønsker å gjøre en forskjell med henblikk på å skape en mer inkluderende skole. Tiden vil vise om vi har lykkes med å skape et hjelpemiddel for forskning og organisasjonsutvikling i skolen og i PP-tjenesten.

Oslo Oktober, 2017, Rolf Bjarne Fasting (rolf.fasting@oslomet.no)

Innhold

Forord 5

Del 1
TEORETISKE PERSPEKTIVER OG TILNÆRMINGER VED PEDAGOGISK SYSTEMARBEID 13

Kapittel 1
Introduksjon 15
Rolf B. Fasting og Paul R. Sundar
Pedagogisk systemarbeid – en god opplæring for alle elever 17
Samarbeid om forbedring 18
En forskende tilnærming til organisasjonsutvikling og endringsarbeid 20
Individ og system 21
Antologiens oppbygging og innhold 22
Del 1: Teoretiske perspektiver og tilnærminger ved pedagogisk systemarbeid 22
Del 2: Praktisk pedagogisk systemarbeid 23
Et framoverblikk 25
Med refleksjon som verktøy 25
Referanser 25

Kapittel 2
PP-tjenesten og kompetanse- og organisasjonsutvikling i skolen 27
Rolf B. Fasting og Paul R. Sundar
Kunnskapsløftet – et tapt mulighetsrom? 29
Noen historiske trekk 31
Perspektiver på opplæringen for elever med særlige behov 35
Pedagogisk systemarbeid 36
Kompetanseutvikling i en lærende organisasjon 39
Referanser 40

Kapittel 3

Kultur for endring og organisasjonsutvikling 45

Rolf B. Fasting

Skolekultur 45

En korpsånd for samhandling og utvikling 48

Ledere som kulturelle arkitekter 51

Skolekultur som profesjonell kapital 52

Implisitt eller eksplisitt kunnskap 54

Evidens 54

En skolekultur for kompetanse- og organisasjonsutvikling 56

Samarbeid om en bedre opplæring 58

Referanser 59

Kapittel 4

Tolkningsfellesskap 62

Rolf B. Fasting

Forutsetninger for endringsarbeid og organisasjonsutvikling i skolen 63

Faglig og relasjonell tillit som merkevare 64

En artikulert hverdagspraksis 66

Et flerdimensjonalt forståelsesgrunnlag 67

Tolkningsfellesskap – et utgangspunkt for pedagogisk systemarbeid 69

Referanser 70

Kapittel 5

Et forskende fellesskap 73

Rolf B. Fasting

Strategier ved endringsarbeid og organisasjonsutvikling 73

Aksjonsforskning – grunnleggende forutsetninger og antakelser 77

Forskning som en undersøkende arbeidsform 78

Retninger innen aksjonsforskningstradisjonen 79

Aksjonslæring og aksjonsforskning 81

Aksjonsforskning versus tradisjonell forskning 82

Etiske betraktninger 85

Referanser 86

Kapittel 6
Pedagogisk aksjonsforskning 88
Rolf B. Fasting
Innfallsvinkler til pedagogisk aksjonsforskning 90
Aksjonssløyfen 91
Nå-situasjonen 92
Analyse og tolkning 95
Plan for ny praksis 96
Aksjon og handling 97
Refleksjon, analyse og tolkning – justering og ny syklus 99
Medvirkning – eierforhold og forbedring 100
Referanser 101

Kapittel 7
PP-rådgiveren – en endringsagent 103
Paul R. Sundar
Verdiforankring 104
Roller og posisjoner 106
Makt og profesjonalitet 107
Endringsagenten som påvirker 108
Tillit 111
Endringsagenten og organisasjonskulturen 112
Avslutning 113
Referanser 114

Del 2
PRAKTISK PEDAGOGISK SYSTEMARBEID 117

Kapittel 8
Pedagogisk systemarbeid ved bruk av pedagogisk analyse 119
Hege Knudsmoen, Ellen Nesset Mælan og Gro Løken
Bakgrunn for utviklingsarbeidet 120
Utvikling av profesjonelle læringsfellesskap 122
Bruk av pedagogisk analyse i utviklingsarbeidet 123
Endring i samarbeidet som følge av utviklingsarbeidet 127
Strukturelle endringer er ikke tilstrekkelig 128
Framtidens PP-tjeneste 130
Oppsummerende betraktninger 131
Referanser 131

Kapittel 9
Å begynne uten å begynne fra begynnelsen 133
Cathrine Rismo Redi med Rolf B. Fasting og Paul R. Sundar
Design for gjennomføring av prosjektet 134
Status for prosjektet 138
Drøfting og diskusjon 138
Perspektiver framover 142
Referanser 143

Kapittel 10
Vil samarbeid mellom skule og PP-teneste om ei ny organisering av grunnleggjande leseopplæring på sikt føre til eit lågare behov for spesialundervisning? 145
Inger Johanne Grønningsæter med Rolf B. Fasting og Paul R. Sundar
Bakgrunn 146
PP-tenesta og skulen 146
Fasar i ein endringsprosess 148
Utfordringar framover 152
Avsluttande kommentarar 156
Kjelder 156

Kapittel 11
Rett hjelp til rett tid – veien til økt læringsutbytte 158
Soraya Ahmadinia med Paul R. Sundar og Rolf B. Fasting
Endringsarenaer og endringsbehov 159
Teoretiske betraktninger 162
Aksjonsforskning som ramme for endringsarbeid i skolen 163
Bærekraften i endringsarbeidet – muligheter og utfordringer 167
Oppsummering 170
Referanser 170

Kapittel 12
Hvordan kan PP-tjenesten bli en mer likeverdig tjeneste for flerspråklige barn og unge? 172
Else Marie Vassdal med Paul R. Sundar og Rolf B. Fasting
Bakgrunn 173
Aksjonsforskning som design 174
Initiering og institusjonalisering 178
Evaluering 178
Veien videre – utfordringer og bærekraft 180
Spredning, muligheter og begrensninger 181
Referanser 182

Kapittel 13
Elever i videregående skole som bor i barnevernsinstitusjon – PPOTs praksis 184
Berit Haugland med Paul R. Sundar og Rolf B. Fasting
Bakgrunn og oppfølgingspraksis 185
Aksjonsforskning som forbedringsstrategi 186
Prosjektet «Økt samarbeid rundt ungdom som bor i institusjon» 187
Drøfting av prosessen og forventninger framover 193
Forventninger framover 195
Referanser 196

Kapittel 14
Pedagogisk systemarbeid – oppsummerende perspektiver og et blikk framover 199
Paul R. Sundar og Rolf B. Fasting
Den norske skolen 201
Skolens skjulte agenda 202
Inkludering i fellesskapet som ideal 202
Et blikk framover 203
Referanser 206

Forfatteromtaler 209

Figurer

Figur 1.1 Pedagogisk systemarbeid 19

Figur 5.1 Tradisjonell og aksjonsforskning – forskjeller og fellestrekk..... 84

Figur 6.1 Aksjonssløyfen..... 89

Figur 8.1 Pedagogisk analyse 124

Figur 8.2 Sammenhengssirkelen 125

Figur 9.1 Organisasjonsutvikling og læring..... 135

Figur 10.1 Skisse over endringsarbeidet..... 147

Figur 11.1 Kartleggings- og tiltaksprosessen på fire nivåer. Allmenn-pedagogiske tiltak er vist til venstre, og spesialpedagogiske og individuell kartlegging og tiltak til høyre. 161

Figur 13.1 Eleven og de omkringliggende aktørene og faktorene ved samarbeid rundt elever i videregående skole som bor i barnevernsinstitusjon..... 188

Figur 14.1 Pedagogisk systemarbeid 200

DEL 1

TEORETISKE PERSPEKTIVER OG TILNÆRMINGER VED PEDAGOGISK SYSTEMARBEID

KAPITTEL 1

Introduksjon

Rolf B. Fasting og Paul R. Sundar

Med sommerfugler i magen, store forventninger og en god porsjon nysgjerrighet møter de fleste førsteklassinger skolen. Men det er langt fra alle barn og unge som opplever møtet med skolen som noe positivt, og vi erfarer at det ikke er en selvfølge at elevene får den hjelpen de trenger og har rett til. Barneombudets fagrapport 2017, *Uten mål og mening? Elever med spesialundervisning i grunnskolen*, beskriver situasjonen på denne måten (s. 4):

> Mange elever som mottar spesialundervisning får ikke en forsvarlig opplæring. Manglende forventninger, dårlig kvalitet på opplæringen og lærere uten nødvendig kompetanse er et svik mot elevene. Det går ut over deres muligheter for videre utdanningsvalg, fremtidig arbeid og psykiske helse.

Denne beskrivelsen av opplæringen for elever med spesialundervisning er på linje med forskningen på feltet (se f.eks. Nordahl og Hausstätter, 2009; Markussen, Frøseth og Sandberg, 2011; Wendelborg og Tossebro, 2011; Haug, 2017).

Forskningen viser en ujevn og til dels lav kvalitet på opplæringen for mange av de elevene som sliter mest i skolen. Vi ser av statistikken og av rapportene at i spesialundervisningen er det en omfattende bruk av assistenter, og at mange av assistentene gis et utvidet ansvar for store deler av opplæringen (Nordahl og Hausstätter, 2009; GSI, 2017). Mange av lærerne som gir spesialundervisning, mangler relevant kompetanse (Haug, 2017), og vi ser at spesialundervisningen ofte blir skilt ut fra den ordinære opplæringen som en segregert del (Barneombudet, 2017; GSI, 2017). Samtidig viser en rekke nasjonale og internasjonale studier at en opplæring som foregår på siden av klassefellesskapet, gir dårligere betingelser for samhandling og læring (Good og Brophy, 2008; Hattie, 2009; Markussen, Grøgaard og Frøseth, 2009). Legger vi frafallet i den videregående skolen til grunn, ser det ut til at opp mot 30 prosent av alle barn og unge er i en skole som ikke gir tilstrekkelige kvalifikasjoner for arbeids- og samfunnslivet (se også NOU 1995: 18).

Med antologien *Pedagogisk systemarbeid*: *organisasjonsutvikling og endringsarbeid i skolen og i PP-tjenesten* ønsker vi å rette oppmerksomheten mot hvordan ansatte i den pedagogisk-psykologiske tjenesten (PP-tjenesten) og i skolen i samarbeid kan legge bedre til rette for medvirkning, trivsel, læring og personlig vekst. Denne ambisjonen omfatter forhold som går utover klasserommet og den enkelte skole ved at den også berører skolens plass og funksjon i samfunnet. Antologien er følgelig også et bidrag i debatten om hvordan partene kan samarbeide om å realisere prinsippet om en inkluderende skole – et prinsipp som ble introdusert i midten av 1970-årene, men som skolen så langt ikke har håndtert på en tilfredsstillende måte. I dag finner vi dette prinsippet nedfelt på ulike steder i opplæringsloven. Det handler om innsatser på minst to hovedområder:

> Det innebærer at skolen arbeider for å legge til rette for gode muligheter for faglig og sosial læring for alle elever.
>
> Det innebærer også å skape gode læringsbetingelser der alle elever opplever muligheter for deltakelse, medvirkning, trygghet, fellesskap og sosial tilhørighet.

Arbeidet med å skape en god skole og en god praksis, med inkludering og med tilrettelegging av læringsmiljøet og opplæringen, omfatter oppgaver som berører alle aktørene i skolen og skolens samarbeidspartnere, og er utfordringer som må arbeides med kontinuerlig. Det er disse utfordringene som danner utgangspunkt for antologien.

Hvordan kan så skolen møte utfordringene knyttet til å skape en læringsfremmende og likeverdig opplæring for alle elever? For å møte disse utfordringene har opplæringsloven gitt PP-tjenesten et mandat. Den sier at PP-tjenesten skal «hjelpe skolen i arbeidet med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å leggje opplæringa betre til rette for elevar med særlege behov» (opplæringsloven § 5-6). Oppgaven innebærer forebygging og tidlig innsats for å hindre at vansker oppstår, og tilpasning og tilrettelegging for elever som er i en situasjon der de *ikke har* eller *ikke kan få tilstrekkelig utbytte av det ordinære opplæringstilbudet* (opplæringsloven § 5-1). Til tross for mandatets ambisjoner ser vi at samhandlingen mellom skolen og PP-tjenesten i mange kommuner avgrenses til sakkyndighetsarbeid, enkeltvedtak for å framskaffe ressurser til spesialundervisningen. Samarbeidet retter seg i liten grad mot å utvikle skolens læringsmiljø, arbeidsformer og praksis. Slike ensidige koblinger mellom PP-tjenestens sakkyndighetsarbeid og spesialundervisningen fører raskt til en uhensiktsmessig individualisering av opplæringen for barn og unge som nettopp trenger helhet og sammenheng, samt anerkjennelse fra medelever.

Pedagogisk systemarbeid – en god opplæring for alle elever

Pedagogisk systemarbeid innebærer, slik vi ser det, systematisk samarbeid og samhandling om å forbedre og kvalitetssikre skolens samlede virksomhet der både aktørene i skolen og i PP-tjenesten har en rolle. Det handler om hvordan skolen tilrettelegger en opplæring der alle elever trives og lærer. Differensiering gjennom nivådeling med bruk av segregerende løsninger har vist seg å ikke gi de effektene man tidligere antok (Good og Brophy, 2008; Hattie, 2009). Studier på tvers av utdanningssystemer peker mot at differensiering innen et inkluderende læringsfellesskap i større grad bidrar til læring og deltakelse (Egelund og Tetler, 2009). En studie i norsk videregående skole viser, for eksempel, at elever med spesialundervisning i klasser med redusert elevtall (omtalt som 4- og 8-grupper) presterte betydelig dårligere enn elever i Vg1 med spesialundervisning i ordinær klasse (Markussen et al., 2009). Det er nettopp denne kunnskapen og PP-tjenestens mandat som gir en PP-rådgiver muligheter til å rette oppmerksomheten mot spørsmål som *Hva er god pedagogikk?* og *Hvordan kan skolen skape helhet og sammenheng for elever med særlige behov?* Når slike spørsmål tas opp, oppstår det gjerne spenninger. Disse spenningene er av både praktisk, personlig og profesjonsmessig karakter, og de framkommer både i skolen og i PP-tjenesten. De ulike posisjonene som bidrar til spenningene, finner vi igjen som ulike kompromisser og praksiser, der de løsningene som er valgt, ofte er et resultat av etablerte mønstre og strukturer.

Pedagogisk systemarbeid: organisasjonsutvikling og endringsarbeid i skolen og i PP-tjenesten handler følgelig om hvordan sentrale aktører i og rundt skolen kan samarbeide om innovasjon og utvikling for å skape gode strukturer og god opplæring for alle elever. Den posisjonen vi inntar i antologien kan illustreres på denne måten: Det handler ikke om *hvem* som kan delta i den ordinære opplæringen og i klassefellesskapet, men om *hvordan* vi sammen kan skape en inkluderende skole for alle elever. Pedagogisk systemarbeid er følgelig ikke noen «quick fix». Det forutsetter innsatser over tid for å kunne lykkes. Det er ved den praktiske utformingen av opplæringen at utfordringene oppstår når intensjonene om en inkluderende skole skal realiseres. En sentral del i antologien er dermed eksemplene i del 2 som presenterer og drøfter hvordan PP-tjenesten kan arbeide sammen med skolen om pedagogisk systemarbeid.

PP-tjenesten og PP-rådgiveren som sentreringspunkt i antologien er valgt av to grunner. Den ene er tjenestens oppgave med *å hjelpe skolen i arbeidet med kompetanse- og organisasjonsutvikling* (jf. opplæringsloven § 5-6). Den andre

er at organisasjonsutvikling og endringsarbeid innebærer *et bredt samarbeid og samhandling over tid*. PP-tjenesten er en del av skolens pedagogiske og spesialpedagogiske støttesystem. Den skal hjelpe skolen med å skape helhetlige strukturer og inkluderende læringsmiljøer for elever med særlige behov, og den skal bidra med forebygging og kompetanseutvikling i skolen som organisasjon. Mange PP-tjenester og PP-rådgivere har utviklet tette koblinger og nære faglige relasjoner til elever, foreldre, lærere og skoleledere. Like fullt har PP-tjenesten som faginstans ofte begrenset innflytelse og medvirkning ved valg og utforming av skolesektorens satsings- og utviklingsområder, både lokalt på den enkelte skole og på kommunalt nivå. PP-tjenestens plass i sektoren kan på mange måter betraktes som en organisatorisk parallell til spesialundervisningen ved mange skoler: en tjeneste som er «på siden» av skolen, men som har oppgaver inn i skolens virksomhet uten å ha avklarte koblinger til skolen og til sektoren.

Samarbeid om forbedring

Med antologien ønsker vi å understreke at pedagogisk systemarbeid er et kollektivt anliggende som angår alle elever og berører alle aktører i og omkring skolen. Innsatsfeltet og oppgavene strekker seg fra læreren og klasserommet til kommunalt og sentralt nivå. Pedagogisk systemarbeid innebærer utviklings- og endringsprosesser der en inkluderende opplæring skapes gjennom refleksjon over eksisterende organisering og praksis. Det er gjennom god allmennpedagogikk og god ordinær opplæring at spesialpedagogiske behov og en inkluderende spesialundervisning kan realiseres. Pedagogisk systemarbeid handler følgelig om samhandling mellom partene i og omkring skolen, og om de strukturene som omgir skolen og opplæringen. Antologien gir ikke noen enkel oppskrift på hvordan pedagogisk systemarbeid bør drives, men den retter oppmerksomheten mot sentrale elementer og prosesser i arbeidet med å skape en inkluderende opplæring, og mot hvordan skolen og PP-tjenesten kan samarbeide.

Antologien er bygget over en enkel logikk: *God opplæring skapes ikke en gang for alle, men forutsetter kontinuerlig utvikling og fornying*. Denne logikken er det lett å enes om. Det er når visjonene og målformuleringene skal realiseres i praksis, at utfordringene blir tydelige. Det er da ulike interesser, følelser og spenninger kommer til syne og omdannes til nærmest fastlåste motsetninger.

Prinsippet om en inkluderende skole setter standarden for antologiens tilnærming til endringsarbeid og organisasjonsutvikling. Forbedringsarbeider der målet er å skape en bedre praksis, må følgelig skje lokalt og i den enkelte skole.

Endringer må nedfelles i skolens kultur og struktur. Det forutsetter en kollektiv prosess, der engasjerte aktører samarbeider om å realisere skolens verdier som praktiske løsninger for skolen og for arbeidet i klasserommet. Det er dette vi legger i pedagogisk systemarbeid.

Figur 1.1 Pedagogisk systemarbeid

I figur 1.1 har vi forsøkt å synliggjøre vår forståelse av pedagogisk systemarbeid gjennom hvordan vi har bygget opp antologien. Drivkraften ved pedagogisk systemarbeid er *kompetanse og organisasjonsutvikling* med henblikk på å realisere skolens verdier, mål og oppgaver. Dette området tas opp og belyses i antologiens første kapitler. En utvikling i skolen kan ikke skje uten samhandling. I antologien understreker vi følgelig behovet for å etablere en *kultur for endring* som bidrar til å øke skolens samlede profesjonalitet og kompetanse. Vi knytter skolens kollektive profesjonalitet til begrepene tolkningsfellesskap og forskende fellesskap. For at en felles oppfatning av god praksis skal kunne realiseres i *handling og forbedring*, må prosessen drives fram på en systematisk måte av endringsagenter som forplikter seg på skolens mål og verdier, endringsagenter som kjenner skolen, og som holder oppmerksomheten rettet mot skolens verdier og oppgaver over tid. Det innebærer utvikling og utprøving av nye arbeidsmåter og endring av praksis der strukturene og arbeidsmåtene kontinuerlig vurderes og videreutvikles.

Kompetanse og organisasjonsutvikling, kultur for endring og *handling og forbedring* representerer grunnelementene i antologien og det er nettopp relasjonene mellom teori, idealer, handling og forbedring vi løfter fram i antologiens andre del, «Praktisk pedagogisk systemarbeid». Her illustreres noen gjennomgående

utfordringer ved organisasjons- og endringsarbeid gjennom seks eksempler hentet fra ulike PP-tjenester. Det er PP-rådgiverne som driver prosjektene, som her har ordet. Casene bygger bro mellom de teoretiske perspektivene i antologiens første del og PP-tjenestens medvirkning ved utvikling av ny praksis for å møte aktuelle utfordringer. I prosjektene synliggjøres noen av de posisjonene, rollene og oppfatningene som settes i spill ved endringsarbeid og organisasjonsutvikling. Kapitlene i del 2 gir på denne måten innsikt i hvordan endringsprosesser kan forstås og forbedres.

En forskende tilnærming til organisasjonsutvikling og endringsarbeid

I Norge har forskning gjerne vært betraktet som noe som foregår på avstand, i akademia. I dag er situasjonen den at utforskende arbeidsformer gradvis er integrert i skolen og i utdanningssektoren. En merverdi med dreiningen er at det åpner for faglige refleksjoner omkring hva kunnskap er hva læring innebærer, hvordan ny kunnskap kan utvikles og om eksisterende praksis er i tråd med skolens mål og intensjoner. Det er akkurat dette vi ønsker med antologien. Vi ønsker å introdusere noen tankesett og modeller som verktøy for pedagogisk systemarbeid – tankesett og verktøy som kan sette aktørene i og rundt skolen bedre i stand til å forstå og håndtere aktuelle utfordringer og problemstillinger.

Et strategisk utgangspunkt vi har vektlagt i arbeidet med antologien er aksjonsforskning. Aksjonsforskning har siden 1960-tallet vokst fram som et kjennetegn på samhandlende endrings- og læringsformer. Vi ser på aksjonsforskning, da nærmere bestemt pedagogisk aksjonsforskning (Hiim, 2010) som kollektive, handlingsrettede refleksjoner omkring sentrale utfordringer og problemstillinger der målet er å skape en bedre skole og en opplæring (Postholm og Smith, 2017). I 1960- og 1970-årene initierte John Elliot og Lawrence Stenhouse flere forskningsprosjekter i skolen for å forbedre undervisningen. Aksjonsforskning, med mål om å øke inkludering og å skape en mer inkluderende opplæring, innebærer følgelig forpliktene partnerskap mellom lærere og skoleledere og rådgivere i PP-tjenesten. Hensikten er å skape kollektive, kontinuerlige lærings- og refleksjonsprosesser som kan forbedre strukturene i skolen og gi en bedre opplæring for alle elever (se også Tiller, 2006; kapittel 5, «Et forskende fellesskap»). Selv om en PP-rådgiver og en forsker har ulike roller, posisjoner og relasjoner til skolen og utdanningssektoren, innebærer rollene forpliktelser overfor feltet og for endringsprosessen, samt en viss analytisk distanse. I tillegg har PP-rådgiveren